

BRILLIANT CƏFƏRLİ

AMEA Naxçıvan Bölməsi

E-mail: brilliant1ceferli@hotmail.com

CAVİD ÖLMƏZLİYİNƏ LAYIQLI TÖHFƏ – HÜSEYN CAVİD MƏQBƏRƏSİ

Məqalə XX əsr bədii fikrimizin mərdlik və əyilməzlik simvoluna çevrilmiş Hüseyn Cavidin xatirəsinə ucaldılmış Hüseyn Cavid məqbərəsinə həsr olunmuşdur. Göstərilir ki, kəşməkəşli, əzab-əziyyətli həyat yolu keçmiş Hüseyn Cavidin məqbərəsini ucaltmaq üçün ümummilli lider, dahi şəxsiyyət Heydər Əliyev o dövr üçün çox çətin olan bir işi bacarmış, əvvəlcə Hüseyn Cavidin nəşini Sibirədən Azərbaycana gətirmiş, cənəzənin dəfn olunmasından 15 il keçməsinə baxmayaraq, bütün çətinliklərə rəğmən öz qərarından əl çəkməmiş və nəhayət 1996-cı ildə Cavid əfəndinin xatirəsinə əbədiləşdirəcək məqbərə ucaltmışdır. Öz gözəlliyi və sadəliyi ilə seçilən məqbərədə Cavid ailəsinin bütün üzvlərinin dəfn edilməsi nə qədər ayrı düşsələr də, onların bir-birinə hər zaman bağlılığını ifadəsindir.

Açar sözlər: *Cavid, məqbərə, sərdabə, qəbir.*

Azərbaycan əsrlər boyu xalqına təmənnəsiz xidmət edən, xalqı üçün çalışan, mübarizə aparan dahi şəxsiyyətlərimizi heç vaxt unutmamış, onların xatirəsinə əbədiləşdirmiş, onların şərəfinə bir çox abidələr ucaltmışdır. XX əsr bədii fikrimizin mərdlik və əyilməzlik simvoluna çevrilmiş, Azərbaycanın böyük şairi, yazıçı, dramaturq, filosof, böyük ədib, Azərbaycan ədəbiyyatında romantizm ədəbi cərəyanının banisi, kəşməkəşli, əzab-əziyyətli həyat yolu keçmiş Hüseyn Cavidin xatirəsinə ucaldılmış, Hüseyn Cavid ölməzliyinə layiqli tövhə olan Hüseyn Cavid məqbərəsi də Azərbaycan xalqının öz dahi şairinə böyük hörmətin və ehtiramın ifadəsidir. Hüseyn Cavidin qəbri üzərində ucaldılmış bu məqbərə ümummilli lider, dahi öndər, Azərbaycan dövlətinin memarı Heydər Əliyevin böyük səyi, zəhməti, şəxsi təşəbbüsü və himayəsi nəticəsində inşa olunmuşdur.

Bununla bağlı 1995-ci il iyun ayının 10-da Hüseyn Cavidin məqbərəsinin yaradılması ilə bağlı Heydər Əliyevin yanında müşavirə keçirildi. Müşavirəni giriş sözü ilə Heydər Əliyev açmışdır. Dahi şəxsiyyət öz çıxışında bildirmişdir: "Bu gün mən sizi mədəniyyətimizlə, ədəbiyyatımızla bağlı olan bir məsələ üçün-Azərbaycan xalqının böyük şairi, yazıçısı, dramaturqu, filosofu Hüseyn Cavidin xatirəsi ilə əlaqədar buraya dəvət etmişəm. 1981-ci ildə biz Hüseyn Cavidin cənəzəsini Sibirədən gətirərkən geniş müzakirələr oldu və nəhayət, bu müzakirələr belə nəticə verdi ki, o, Naxçıvanda – anadan olduğu yerdə dəfn olunsun. Biz belə də etdik. Hüseyn Cavidin cənəzəsinin Naxçıvanda torpağa tapşırılması haqqında qəbul etdiyimiz qərarın əsas səbəblərindən biri də o idi ki, onun qəbri adi bir qəbir olmasın, böyük bir məqbərə olsun. Ona görə də Hüseyn Cavidin cənəzəsi Naxçıvana aparıldı və orada şəhərin mərkəzində dəfn edildi. Ancaq təəssüf ki, sonrakı illərdə məqbərə də tikilməyib, hətta qəbrin üstü də götürülməyibdir. Güman edirəm ki, indi biz o qərarı həyata keçirməliyik. Mən 1990-cı ildə Moskvadan Azərbaycana döndüm, Naxçıvana getdim və elə həmin gün Hüseyn Cavidin qəbrini ziyarət etdim. Fikirləşirdim ki, məqbərə yoxdursa da, heç olmasa sənətkarın qəbrinin üstü götürülsün. Gördüm ki, qəbrin üstünə sadəcə olaraq daşlar qoyulub. Məqbərə də tikilməyib. O

vaxt mən bu məsələnin həllinə can atdım. Mənim təzyiqim nəticəsində vilayət partiya komitəsinə bir layihə gətirilər, rəhmətlik Afiyəddin Cəlilov o layihəni bir gün mənə göstərdi və dedi ki, sizin təklifinizlə belə bir layihə hazırlanıb. Layihə xoşuma gəlmədi. Mən hesab etdim ki, bu layihə “məqbərə” məfhumunu əks etdirmir. Düzünü deyim ki, mən buraya gələndən bu planın həyata keçirilməsi fikri daim qəlbimdədir. Bu müddətdə də göstərişlər vermişəm, xahişlər etmişəm ki, layihələr hazırlansın. Ancaq bir çox ciddi problemlər buna imkan verməyib. Nəhayət, hesab edirəm ki, indi bu məsələ ilə ciddi məşğul olmalıyıq. Oktyabr ayında Hüseyn Cavidin anadan olmasının ildönümüdür. O vaxtdək bu məqbərəni tikib başa çatdırmalıyıq. Yəni 1981-ci ildə qəbul etdiyimiz qərarı heç olmasa 1995-ci ildə həyata keçirməliyik. Birincisi, bu məsələyə görə sizi buraya dəvət etmişəm. Mənə dedilər ki, burada bir neçə layihə var. Elçin Əfəndiyevə də, Fatma Abdullazadəyə də tapşırıxdım ki, həmin layihələrə baxsınlar, sonra oturub fikirləşək, məsləhətləşək. 1981-ci ildə biz qərar qəbul etmişdik ki, Bakıda Hüseyn Cavidin abidəsi qoyulsun. Heykəltəraş Ömər Eldarov bu işə başlamışdı və o vaxt onun emalatxanasında eskizlərlə tanış olmuşdum. Heykəlin yeri barədə də müxtəlif fikirlər oldu. Nəhayət, heykəlin yeri müəyyən olunub və uzun müddətdən sonra abidə də qoyulub. Ancaq mən Ömər Eldarovla görüşdüm, danışdım. Mənə deyilənə görə, həmin abidə kompleksi hələ tamamlanmayıb. Hər halda, bu da şəhərin sərəncamında olan işdir. İndi görürəm ki, həmin məsələyə də mən qarışmasam həll olunmur. Bax, mən bütün bu məsələləri həll etmək üçün sizi buraya dəvət etmişəm. Mənim qəti fikrimdir ki, bu ilin oktyabr ayınadək Naxçıvanda Hüseyn Cavidin qəbri üzərində möhtəşəm bir abidə, məqbərə qurulmalıdır. Ona görə də biz bu gün burada olan layihələrə baxaq, onların hansı birini seçə bilərixsə, seçək. Mən belə qərara gəlmişəm ki, hökumətin, dövlətin ehtiyat fondundan vəsait ayrılınsın, lazım olan materiallar qısa müddətdə tapılınsın, inşaat işləri aparılınsın və məqbərə qurulsun. Mən bu gün buraya heykəltəraşları, memarları, rəssamları da dəvət etmişəm ki, bu layihələrə hamımız birlikdə baxaq. Ancaq məqbərənin bu ilin oktyabr ayınadək yaranması təmin olunmalıdır. Fikrim qətidir, mən bu barədə sərəncam verəcəyəm və bunun üçün lazım olan vəsaiti dövlətdən ayıracağam. Biz bu gün layihəni müəyyənləşdirməliyik və mən bundan sonra inşaat işlərinə başlamaq üçün müəyyən orqanlara lazımı tapşırıqlar verəcəyəm” [2, s. 10, 11].

Müəviriyə Elçin Əfəndiyev bildirmişdir ki, bir müddət əvvəl Heydər Əliyev Hüseyn Cavidin qəbirüstü abidəsinin qurulmasına diqqətlə yanaşmaq barədə bizə lazımı tapşırıqlar vermişdir. Bununla əlaqədar hazırda çox ciddi, istedadlı beş əsər meydana gəlib. Naxçıvan Muxtar Respublikasının özündə də bu məqsədlə bir sıra layihələr yarıdılmışdır. Heydər Əliyevin tapşırığı ilə heykəltəraş Ömər Eldarovun emalatxanasında da çox ciddi işlənmiş bir layihə hazırlanmışdır [1, s. 17, 18].

Hüseyn Cavidin məqbərəsinin layihələri ilə tanışlıqdan əvvəl Heydər Əliyev yaradılacaq məqbərə barədə öz fikirlərini bir daha bildirərək demişdir: “İndi biz bu layihələrə baxacağıq. Əgər keçmiş götürsək, Naxçıvanda çox böyük bir tarixi məqbərə vardır – dahi memar Əcəmi Naxçıvaninin əsəri. O, 800 ildir yaşayır. Bu, Möminə Xatun məqbərəsidir. Bilirsiniz ki, onun altı qəbirdir. Naxçıvanda belə bir möhtəşəm məqbərəni bizim əcdadlarımız yaradıblar. Bu, Azərbaycan memarlıq tarixində, sənətində ən görkəmli yerlərdən birini tutur. Ona görə də Hüseyn Cavidin cənazəsi Sibirdən gətiriləndə mən məhz bu fikrin tərəfdarı oldum ki, onun qəbri Naxçıvanda olsun, bir tərəfdə Əcəmi Naxçıvaninin yaratdığı Möminə Xatun məqbərəsi, o biri tərəfdə isə XX əsrdə bizim nəslin yaratdığı Hüseyn Cavid məqbərəsi olsun. Bax, o vaxt həmin qərarın qəbul olunmasına bu məqsədlə imza atmışam və o fikirlə yaşayıram. Ona görə də istəyirəm ki, indi bizim üçün çətin olsa da, belə bir möhtəşəm məqbərə yaradaq. Bu həm böyük memarlıq

abidəsi, həm də Hüseyn Cavidin xatirəsinə layiq məqbərə olsun. Hesab edirəm ki, hazırlanmış layihələrə də bu nöqtəyi-nəzərdən baxmaq lazımdır. İndi isə həmin layihələrə baxaq” [2, s. 11, 12].

Sonra Heydər Əliyev Hüseyn Cavidin məqbərəsinin layihələri ilə tanış oldu. Əvvəlcə Naxçıvanın baş memarı Qabil Cəfərov vaxtilə Heydər Əliyevin tapşırığı ilə işlənməmiş layihə barədə məlumat verdi. Sonra Fəxrəddin Miralayev, Hacımurad Şuqayev, Ömər Qoçulu, Ədalət Məmmədov, Tələt Xanlarov, Vahid Musayev, Elbəy Qasımsadə öz layihələrini dövlət başçısına təqdim etdilər. Respublika rəhbəri bu layihələrlə diqqətlə tanış oldu, onların hər biri haqqında öz mülahizələrini söylədi və dəyərli təkliflərini verdi: “Düşünürəm ki, belə etmək lazımdır. İndi mən bunların hamısına baxıram, fikrim bir az dağılır. Belə fikirdəyəm ki, bu layihələri yandakı salona qoysunlar, iki-üç gün ərzində hərə fərdi qaydada gəlib bu layihələrə baxsın. Turan xanım özü də bu layihələrə bir daha diqqətlə baxsın. Mən özüm də vaxt taparam. Heç kəs olmayanda bir saat oturub bu layihələrə bir də baxaram. Üç-dörd gündən sonra bir daha yığışarıq və konkret qərar qəbul edərik. Ancaq mən ümumi fikirləri demək istəyirəm. Həmin fikirlər bundan ibarətdir ki, nəhənglikdən uzaq olmaq, oradakı yeri mütləq nəzərə almaq lazımdır. Elə olmalıdır ki, məqbərə nə çox böyük, nə də çox kiçik olmasın. Əsas fikrim belədir. Qəbir məqbərənin içində olsun və orda elə bir şərait yaradılsın ki, insan girib orada ziyarət edə bilsin, qəbrin yanında dursun, düşünsün. Məqbərənin o tərəfdən, bu tərəfdən açıq olmasının tərəfdarı deyiləm. Tarixən yaradılan məqbərələrin də hamısı tamam örtülü olmayıb. Məsələn, Möminə Xatun məqbərəsi tam qapalıdır, ancaq haradansa yuxarıdan bir balaca işıq düşür. Belə də olmalıdır. Elə etmək lazımdır ki, bu məqbərənin içində sakit bir mühit olsun. Məqbərə gərək çox böyük olmasın. Hüseyn Cavidin əsərlərindən obrazların təsvirləri də səmimi olsa yaxşıdır. Mən belə fikirdəyəm ki, bu məqbərəni xaricdən görəndə də gərək fikir cəmlənsin və onun içərisində olanda da fikir dağılmasın. Məqbərənin miqyası da buna uyğun olmalıdır. Gərək bu layihələrin müəllifləri də ciddi fikirləşsənlər və biz də bir az fikirləşək. Ancaq yaddan çıxarmaq olmaz ki, bu məsələ üç-dörd günün içərisində həll edilməlidir. Şübhəsiz ki, biz bu layihələrdə müasirliyi nəzərə almalıyıq. Həm də burada Azərbaycanın milli memarlıq ənənələri nəzərə alınmalı və orada bunun nişanələri olmalıdır. Demək istəyirəm ki, memarlarımızda mühafizəkarlıq var. Bir tərəfdən Azərbaycanın milli ornamentlərini təbliğ edirlər, digər tərəfdən isə bunu öz işlərində tətbiq edəndə nədənsə çətinlik çəkirlər. Bu baxımdan arzu edirəm ki, bu layihələrin hansınsa seçək, birləşdirək, sintez edək, bir də baxaq. Amma bu amili də nəzərdə tutmaq ki, müasirlik də olsun, ancaq milli memarlıq ənənələri də unudulmasın. Həm gözəl, həm də sadə olsun. Gözəllik eyni zamanda sadə olanda daha gözəl görünür. Bir sözlə, biz qısa müddətdə layihəni seçməli, müəyyənləşdirməli və Naxçıvanda bu məqbərənin inşasına başlamalıyıq. Bu məqbərə Hüseyn Cavidin anadan olması günündən də bir neyli qabaq, sentyabrın axırında hazırlanmalıdır. İndi Ömər Eldarov burada bir heykəltəraşlıq nümunəsi göstərdi. Ona da baxmaq olar, yaxud başqa bir nümunə də hazırlamaq olar. Hər halda məqbərənin içində heykəl, yaxud büst olsun. Hüseyn Cavidin surəti məqbərənin içində mütləq olmalıdır. Xahiş edirəm ki, bunu nəzərə alalım. Elə olmasın ki, məqbərənin içində tək qəbir daşı olsun” [2, s. 12, 13].

Müşavirədə Heydər Əliyev Hüseyn Cavid abidə-kompleksi ilə bağlı problemlərə də maraqlandı. Bu barədə heykəltəraş Ömər Eldarov məlumat verdi. Sonra Bakı şəhərinin baş memarı Elbəy Qasımsadənin məlumatı dinlənildi. Həmin məsələ də müşavirədə öz həllini tapdı. Şərq Ölkələri Beynəlxalq Memarlıq Akademiyasının prezidenti Şamil Fətullayev çıxış edərək bildirdi: “Bu akademiyanın ötən ilin noyabrında keçirilmiş sessiyasına Heydər Əliyevin təbrik məktubu olmuşdur. Heydər Əliyevə cavab

məktubunda isə belə deyilir ki, sessiya iştirakçıları memarlıq, tikinti, incəsənət sahəsinə göstərdiyi böyük diqqət və qayğıya görə Heydər Əliyevi Şərq Ölkələri Beynəlxalq Memarlıq Akademiyasının həqiqi üzvü seçmişlər" [1, s. 21].

Heydər Əliyev müşavirəyə yekun vuraraq demişdir: "Mən mədəniyyətə öz münasibətimi əməlimlə, işimlə həmişə bildirmişəm. Vaxtilə memarlarla da dəfələrlə görüşmüşəm və memarlığa xüsusi hörmətim var. Burada işlədiyim dövrdə tikilən binalarda, yaranan şəhərlərdə Azərbaycan memarlığının inkişaf etdirilməsinə çalışmışam. Bakının və ayrı-ayrı digər şəhərlərimizin tikilməsi, inkişaf etdirilməsi ilə əlaqədar layihələrə memarlarla birlikdə baxıb öz mülahizələrimi bildirmişəm. Ona görə mən mütləq vaxt tapıb memarlarla görüşəcəyəm" [2, s. 13].

Məqbərənin açılışı isə Hüseyn Cavidin anadan olmasının 114 illiyi münasibətilə 1996-cı il 29 oktyabrda olmuşdur. Ümummilliyet lideri Heydər Əliyev şəxsən məqbərənin açılışında iştirak etmiş və nitq söyləmişdir. Heydər Əliyev öz çıxışında bildirmişdir: "Hüseyn Cavid XX əsrdə Azərbaycan ədəbiyyatının, mədəniyyətinin inkişaf etməsində misilsiz xidmətlər göstərmişdir. Hüseyn Cavid Azərbaycan xalqını, onun mədəniyyətini, ədəbiyyatını, elmini yüksəklərə qaldıran böyük şəxsiyyətlərdən biridir. Hüseyn Cavidin yaratdığı əsərlər Azərbaycan xalqının milli sərəvətidir. Hüseyn Cavidin bütün yaradıcılığı, bütün fəaliyyəti Azərbaycan xalqının mədəniyyətini yüksəklərə qaldırmaqdan, xalqımızı azad, müstəqil xalq etməkdən ibarət olmuşdur. Hüseyn Cavid Azərbaycan xalqının tarixində görkəmli yer tutub. Məhz bunlara görə də biz 1981-ci ildə Hüseyn Cavidin anadan olmasının 100 illik yubileyi haqqında böyük bir qərar qəbul etdik. Bu gün böyük iftixar hissi ilə deyə bilərəm ki, mən bu qərarın həm təşəbbüskarı, həm də onun müəllifiyəm. Bu gün mən xoşbəxtəm ki, həmin o vaxt nəzərdə tutduğum arzularım, istəklərim 15 ildən sonra yerinə yetirilir. 1982-ci ildə Hüseyn Cavidin cənazəsini uzaq Sibirdən Azərbaycana gətirmək asan iş deyildi. Ancaq xalqımıza, millətimizə, tariximizə, mədəniyyətimizə, ədəbiyyatımıza, mənəviyyatımıza olan sədaqət mənə belə bir cəsarət göstərməyə imkan verdi. Mən bunu etdim. O vaxt Hüseyn Cavidin cənazəsini Azərbaycana gətirərkən onu Bakıda, yaxud doğulduğu yerdə torpağa vermək barədə müxtəlif fikirlər var idi. Bu məsələ müzakirə olundu. Yazıçılarımız, alimlərimiz, ziyalılarımız böyük fikir mübadiləsi apardılar. Onlar qərar qəbul etdilər. Bu, mənim də qərarım idi ki, cənazə Naxçıvana gətirilsin.

Naxçıvan böyük şəxsiyyətlər yetişdirmiş bir torpaqdır. Naxçıvan Azərbaycan xalqının tarixini əks etdirən abidələri özündə cəmləşdirən bir diyardır. Ona görə də Hüseyn Cavidin cənazəsinin Naxçıvanda torpağa verilməsi həm Hüseyn Cavidin ruhuna olan hörmət idi, həm də Azərbaycanın ayrılmaz hissəsi, müqəddəs guşəsi olan Naxçıvana hörmət və ətiramin əlaməti idi. O vaxt biz bu işi etdik. Mən bu işi edərək ziyalılarıma, yazıçılara, alimlərimizə bildirdim ki, Hüseyn Cavidin cənazəsi adı qəbiristanda yox, Naxçıvan şəhərinin mərkəzində, onun doğulduğu evin yanında, görkəmli bir yerdə torpağa veriləcək. O məqsədlə ki, bu, adı qəbir olmayacaq. Qəbrin üzərində böyük məqbərə tikiləcək və bu, böyük abidəyə, ibadətgaha çevriləcəkdir. Belə fikirlərlə, duyğularla, arzularla o vaxt biz bu qərarı qəbul etdik. Təəssüflər olsun ki, bunu sonrakı illərdə həyata keçirmək mümkün olmadı. 1990-cı ildə mən Naxçıvana gələndən bir neçə gün sonra sakit bir vaxtda təkcə, yenə də Hüseyn Cavidin qəbrinin yanına gəldim, düşündüm: "Bəs o məqbərəni biz nə vaxt tikə biləcəyik?"

Bir neçə təşəbbüs etdim. Mənim əziz həmvətənlərim, ancaq siz də bilirsiniz ki, o vaxt mənəm bu imkanlarım yox idi. Görünür, Allah hər bir şeyi ədalətlə edir. Nəhayət, mən Azərbaycanın prezidenti seçiləndən sonra dərhal bu məsələ ilə məşğul oldum. Turan xanım bilir, onu bir neçə dəfə yanıma dəvət etdim. Layihələr hazırlamaq barədə me-

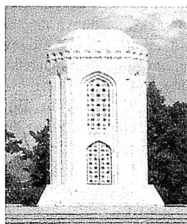
marlara sifarişlər verdim. Bir çox layihələr hazırlandı. O layihələrə mən Turan xanımla, bir çox memarlarla birgə bir neçə dəfə baxmışam. Nəhayət, memar Rasim Əliyevin təklif etdiyi layihə əsasən qəbul olundu. Ancaq əsasən, onun üzərində çox işləmək lazım oldu. Düşünməyin ki, mən bu gün təvazökarsızlıq edirəm, ancaq bu həqiqətdir, onu demək istəyirəm ki, bu məqbərənin necə olması, hansı memarlıq üslubunda olması haqqında çox düşünmüşdüm. Ona görə də öz tövsiyələrimi, mülahizələrimi verdim, fikirlərimi söylədim. Memar Rasim Əliyev onları həyata keçirə bildi. Son layihə təsdiq olundandan sonra məqbərənin inşasına başladıq. İnşaat işləri qısa müddətdə getdi. Böyük məmnuniyyət hissi ilə deyə bilərəm ki, Naxçıvan Muxtar Respublikasının rəhbərliyi – Ali Məclisin sədri Vasif Talıbov, baş nazir Şəmsəddin Xanbabayev çox səylər göstərirlər. Türkiyənin “Star” şirkəti bu inşaatla məşğul olub. Nəhayət, biz böyük bir abidənin önündə durmuşuq, bayram edirik. Bu gün böyük fəxr hissi ilə bu abidəni birlikdə açmağa gəlmişik. Mən çox məmnunam, sevinirəm ki, 15 il bundan əvvəl qəbul etdiyim qərar həyata keçir. Mənim arzularım həyata keçir. Hüseyn Cavidin məqbərəsi Naxçıvan memarlıq tarixinə yeni bir səhifədir. Naxçıvanda böyük memarlıq, milli, mədəni abidələrimiz var. Bu abidə də həmin ənənələrin davamıdır. Ümidvaram ki, Möminə Xatun abidəsi kimi bu abidə də əsrlər boyu yaşayacaqdır. Güman edirəm ki, gələcək nəsillər bu günü xatırlayacaq və bu abidəni yarananları unutmayacaqlar. Bu abidəni yarananlara, yeni onun inşası ilə məşğul olanlara təşəkkür edirəm. Memar Rasim Əliyevə, heykəltəraş Ömər Eldarova, “Star” şirkətinə təşəkkür edirəm. Ümidvar olduğumu bildirmək istəyirəm ki, memarlarımız, rəssamlarımız, heykəltəraşlarımız, mədəniyyət xadimlərimiz Azərbaycan mədəniyyətini, memarlığını bundan sonra da inkişaf etdirəcəklər. Mən sizin hamınızı bu bayram münasibətilə bir daha təbrik edirəm. Hüseyn Cavid məqbərəsini təntənəli surətdə açıq elan edirəm” [3, s. 232-234].

Tədbirdə Ali Məclisin sədri Vasif Talıbov da çıxış edərək bildirmişdir: “Bu gün açılışına topladığımız Hüseyn Cavid məqbərəsi Azərbaycan prezidentinin milli mədəniyyətimizə göstərdiyi yüksək atalıq qayğısının yeni və bənzərsiz təzahürüdür. Heydər Əliyevin adı ilə bağlı olan Hüseyn Cavid məqbərəsi zəngin və çoxəsrlik Naxçıvan memarlıq məktəbi tarixində yeni hadisədir. Heydər Əliyev dühasının bəhrəsi olan Hüseyn Cavid türbəsi Əcəmi yaradıcılığına mənsub Möminə Xatun məqbərəsinin davamıdır. Bununla belə Hüseyn Cavid məqbərə-türbəsində şairin özü ilə yanaşı, ailə üzvlərinin, ömür gün yoldaşı Mişkinaz xanımın, oğlu Ərtoğrul Cavidin dəfn olduğunu nəzərə alsaq, Cavidlər ailəsi xatirə kompleksinin dünya mədəniyyətinin bənzərsiz, əvəzsiz nümunələrindən biri olduğu sübut edilir. Heydər Əliyev cənabları, iftixarla deyirik ki, məhz sizin şəxsi təşəbbüsünüz, qaygınız və himayəniz sayəsində ucaldılan və hazırda açılışına topladığımız bu məqbərə-türbə sizin Azərbaycan memarlıq abidələri tarixində saldıığınız ən dərin və silinməz izlərinizdən biridir. Bu abidənin tikilməsi ilə siz Azərbaycanın, onun tərkib hissəsi olan Naxçıvanın təkə dənəninə, bu gününə, sabahına və gələcəyinə deyil, bütünlüklə maddi mədəniyyət tariximizə ürəkdən bağlılığınızı, sədaqətinizi əməli işinizlə sübuta yetirdiniz” [1, s. 40, 41].

Memarlar İttifaqının sədri açılışda çıxış edərək demişdir: “Bu gün biz hörmətli cənab Prezidentimizin təşəbbüsü ilə böyük filosof, şair, dramaturq, faciəli tale sahibi Hüseyn Cavidin şərəfinə ucaldılmış məqbərənin açılışında iştirak edirik. Elə bir məqbərə ki, Möminə Xatun, Yusif İbn Küseyir, Gülüstən, Qarabağlar məqbərələrinin, Naxçıvan memarlıq məktəbinin ənənələrini davam etdirir. Memarlıq xalqın daş salnaməsidir. Biz onun vasitəsilə keçmiş tariximiz haqqında çox şey öyrənirik. Bildiyiniz kimi ulu əcdadlarımızdan biri Memar Əcəmi Möminə Xatun məqbərəsində qeyd etmişdir: “Biz gedəcəyik dünya duracaq. Biz öləcəyik, bu yadigar qalacaq”. Bəli, bu, həqiqətdən də belədir.

Cənab prezidentin zəhməti sayəsində yaranmış Hüseyn Cavid məqbərəsi əsrlərlə yaşayacaqdır. Biz bilirik ki, cənab Prezidentin zəhməti təkcə Hüseyn Cavid məqbərəsində deyil. Onun xidməti müxtəlif şəhərlərimizdə ucaldılmış yüzlərlə binalarımızda, komplekslərimizdə yaşayır və həmişə yad ediləcəkdir. Memarlarımız bunu hamıdan yaxşı bilirlər. Məşhur memarımız akademik, rəhmətlik Mikayıl Hüseynov cənab Heydər Əliyevin respublikamıza rəhbərlik etdiyi illəri memarlıqda intibah illəri adlandırmışdır. Nəhayət, mən Hüseyn Cavid məqbərəsinin ucaldılmasında memar Rasim Əliyevin və heykəltəraş Ömər Eldarovun, eləcə də inşaatçıların əməyini qeyd etmək istəyirəm" [1, s. 45].

Naxçıvan-Marağa memarlıq üslubu təsirinin aydın hiss edildiyi bu memarlıq-xatirə kompleksi üst və aşağı sərdabə hissəsindən ibarətdir. Aşağı sərdabə hissəyə giriş qapısı şərq tərəfdən qoyulmuşdur. Sərdabə hissədə Hüseyn Cavidin qəbri ilə yanaşı, sağında oğlu Ərtoğrul Cavidin, solunda isə Hüseyn Cavidin həyat yoldaşı Mişkinaz xanımın qəbirləri yerləşir. Hər iki məzar sərdabə inşa olunarkən, yəni 1996-cı ildə buraya köçürülmüşdür. Sonradan 2004-cü il sentyabrın 12-də vəfat edən Hüseyn Cavidin qızı Turan Cavid də burada qardaşı Ərtoğrul Cavidin yanında öz ailəsi ilə birgə dəfn edilmişdir [4]. Bütün ailənin bir yerdə dəfn olunması da möhtəşəm Cavid ailəsinin bu dünyada tam mənası ilə olmasa da, o biri dünyada birlikdəliyinin sübutudur. Yuxarı hissədə, məqbərənin daxilində, şərq tərəfdə Hüseyn Cavidin büstü qoyulmuşdur. Büstün heykəltəraşı xalq rəssamı Ömər Eldarovdur. Büstün qarşısında məqbərənin tam ortasında sərdabə hissədə olan qəbirlərlə üzbəüz döşəmə hissə şüşə ilə qaplanmışdır. Beləliklə, məqbərənin yuxarı hissəsinin döşəməsindən qəbirləri görmək olar. Bu möhtəşəm ailənin bir yerə toplanmasında ümummilli liderimiz Heydər Əliyev öz dahi liderliyini göstərərək bu çətin vəzifəni layiqincə yerinə yetirmişdir. Məqbərənin şimal, cənub və qərb tərəfində böyük şəkəli pəncərələr qoyulmuşdur. Böyük şəkəli pəncərələrin olması, pəncərə şüşələrinin rəngli olması qotik üslubun təsiridir. Bu da şərq və qərb klassik memarlığının vəhdətini təşkil edir. Giriş qapısı qərb tərəfdəndir. Məqbərə səkkizbucaqlıdır. Bütövlükdə həm içəri, həm də bayır tərəfdən mərmərlə tikilmişdir. Ümumi sahəsi 237,07 m²-dir. Hündürlüyü 10 m 30 sm olan məqbərə sadəliyi ilə seçilir. Yalnızca bir ornament məqbərənin yuxarı hissəsini bəzəyir. Və bu sadəlik də sırf Hüseyn Cavid şəxsiyyəti ilə bağlı nüansdır. Tikinti altı sahə 30,4 m²-dir. Həcmi 313 m³-dir. Zirzəmi yarımzirzəmi formasındadır.

Göründüyü kimi, öz gözəlliyi və sadəliyi ilə seçilən məqbərədə Cavid ailəsinin bütün üzvlərinin dəfn edilməsi və məqbərənin Hüseyn Cavidin ana vətəni Naxçıvanda qoyulması onların bir-birindən və vətəndən nə qədər ayrı düşsələr də, bir-birinə və vətənə hər zaman bağlılığının ifadəsidir. Onlar qəlbən hər an bir olmuşlar, bir də olacaqlar. Cavid ailəsinin keçdiyi ağır günlərə rəğmən hər an bir olması, mübariz olması Azərbaycan

xalqına böyük bir nümunədir. Hüseyn Cavid kimi oğullar Azərbaycanın başını hər zaman uca tutacaqlar. Azərbaycan xalqı özünün ömrünü xalqa adamış Hüseyn Cavid kimi mərd oğulları ilə hər zaman fəxr edəcəkdir.

ƏDƏBİYYAT

1. Hüseyn Cavid-Naxçıvan. Naxçıvan, 1996, 51 s.
2. Müstəqilliyimiz əbədidir. Dördüncü kitab. Bakı: Azərnaşr, 1997, 528 s.
<http://files.preslib.az/projects/toplu/books/4.pdf>
3. Müstəqilliyimiz əbədidir. Yeddinci kitab, Bakı: Azərnaşr, 1998, 520 s.
<http://files.preslib.az/projects/toplu/books/7.pdf>
4. https://az.wikipedia.org/wiki/Turan_Cavid

Бриллиант Джафарли

ДОСТОЙНЫЙ ДАР БЕССМЕРТИЮ ДЖАВИДА – МАВЗОЛЕЙ ГУСЕЙНА ДЖАВИДА

Статья посвящена мавзолею Гусейна Джавида, воздвигнутому в память о Гусейне Джавиде, который превратился в символ мужества и стойкости нашей художественной мысли XX века. Показано, что для воздвижения мавзолея Гусейна Джавида, прошедшего трудный, полный мучений жизненный путь, гений нашего общенационального лидера Гейдара Алиева смог совершить это тяжелое в то время дело – сначала он привез останки Гусейна Джавида из Сибири в Азербайджан, несмотря на бесчисленные трудности и то, что со времени похорон прошло уже 15 лет, не отказался от своего решения, и, наконец, в 1996 году увековечил память Джавида эфенди и воздвиг этот мавзолей. Здесь, в этой гробнице, отличающейся красотой и простотой формы, похоронены все члены семьи Джавида, что отражает их бесконечную привязанность друг к другу, несмотря на все трудности и разлуки.

Ключевые слова: *Джавид, мавзолей, склеп, могила.*

Brilliant Jafarli

WORTHY GIFT TO THE IMMORTALITY OF JAVID IS THE HUSSEIN JAVID'S MAUSOLEUM

The paper is dedicated to the mausoleum of Hussein Javid, erected in memory of Hussein Javid, who turned into a symbol of courage and steadfastness of our artistic thought of the 20th century. It is shown that for the erection of the mausoleum of Hussein Javid, which passed a difficult and painful life course, the genius of our national leader Heydar Aliyev was able to accomplish this difficult at that time: first, he brought the remains of Hussein Javid from Siberia to Azerbaijan; second, despite the myriad difficulties and, that from the time of the funeral, 15 years had passed, he did not give up his decision, and, finally, in 1996 he immortalized the memory of Javid Efendi and erected this mausoleum. Here, in this tomb, characterized by its beauty and simplicity of form, all members of the Javid family are buried, which reflects their endless affection for each other, despite all the difficulties and separations.

Keywords: *Javid, mausoleum, crypt, grave.*

(AMEA-nın müxbir üzvü Əbülfəz Quliyev tərəfindən təqdim edilmişdir)